

FrØ-bladet

Fridtjof Øvrebø – FrØ
Årgang 15 – nr. 1 – 2016 – lagsorgan

2 24. 02. kl 19.00 åpent årsmøte, onsdag 24. februar kl. 19.00
0 på Torvastad Ungdomshus.
1 – 1. Årsmøtesaker – 2. Foredrag – Servering
6
30.03 – Minikurs i innføring i slektsforskning

13.04 – Møte om Føyenes (Føøys) historie
(11.05) – Båttur til Føyne/Vandretur (evt.datoendring varsles. Følg med)
Styremøter – 27.01, 10.02, 09.03, 30.03, 27.04.
Åpent lagskontor – 09.03, 27.04

–Jeg kan intet annet, når jeg ser det er noget som maa gjøres

Onsdag 24. februar får vi etter årsmøtet i Historielaget bekreftet at lite blir glemmt – selv etter 100 år.

Da vil Ingmar Areklett, med hjelp av bl.a. Fridtjof Øvrebø og sokneprest Melankton Lüdemann, formidle noe av Torvastad sin historie mellom 1900 og 1915. Øvrebø og Lüdemann var nære omgangsvener disse årene og fra 1915 brevvenner.

Øvrebø har i en kort biografi omtalt Lüdemann som ”en præst med mange interesser, usædvanlig stor læsing og besittelse av en litterær dannelse og kyndighet, som vel maa sies at være sjelden. Levende interessert skolemand med megen erfaring og betydelig initiativ.”

Lüdemanns liv og bygdelivet i Torvastad blir vevd sammen i foredraget. Blant Lüdemanns mange initiativ, delvis sammen med andre, var bygging av ny skole på Utsira, altertavle i Torvastad kirke, start av helselaget, frivillig

menighetsråd, første planer om ungdomshuset og mye mer. Han var formann i skolestyre, folkeboksamling, Torvastad ungdomsforening, Hauge og Nordbø bedehus og leder av Santalmisjonen i Rogaland i 9 år. Lüdemann var ”munter og elskværdig, elsket utvungen samtale og spøk,” slo Øvrebø fast. Soknepresten var lydhør for sannhet i nye tanker, men hans impulsive måte å være på, skapte motstandere som beskyldte han for å være selvrådig og maktkjær. To brev fra grupper i Torvastad til Kirkedepartementet viser ulike meninger om Lüdemann.

I 1906 fikk prosten ”En klage blant englene i Anledning af Konfirmationen i Torvastad kirke.” Vi skal høre om ”Lüdemanns Skandale” og ”Torvastad-Affæren” som nesten kostet han arbeidet og førte til store diskusjoner i bygda og landet over. Han ble på kort tid den mest omtalte

Overhøring – atter stryk? (Maleri av Adolph Tidemand, 1854)

prest i Norge, og Torvastad kom på kartet.

Apropos kart: Da Lüdemann kom, var det bare et par tiår siden Skåre sogn ble skilt ut som egen kommune fra Torvastad.

Torvastad sogn hadde sin fastlandsdel: Spanne, Norheim og Mokseim. Utsira var fortsatt i Torvastad heradskommune.

Emil Georg Storesund, eldste bror av 'Peder post', opplevde Lüdemann som ”den uredde, sannhetskjærlige mann han var i all sin ferd. ... For mig staar han som typen paa den kunnskapsrike, fine humanist, som formaadde aa forene høi aandsdannelse med barnlig tro og ekte kristendom.”

Det var med vemod bygdefolket så Lüdemann forlate Torvastad, skrev Øvrebø. **Stemmer det? Hør på foredraget og still spørsmål.**

Skråblikk

Lokalhistorie fascinerer. At man selv, på egen jord eller i egen bygd, ser sin tilværelse som en forlengelse av det som har vært, forteller oss at de vardet veien for oss, de som gikk foran. Lokalsamfunnets samtids-historie fengsler ikke like mye.

Vi får lett følelsen av at den vardete veien er et annet sted. Den veien de strevde på i tiår etter tiår, hundreår etter hundreår, opplever vi, undrende, som et forlatt levesett. Fiskarbonden hadde havet og jordflekken som sitt levebrød. Tilfeldig arbeid utenom ble etter hvert noe som gav skilling i pungen, i stadig økende grad. Inntil sjø og land skulle bety noe helt annet, for arvingene, vi som 'smiler hele veien til banken'.

Er det tilfeldig at Nord-Karmøy Historielag opererer med tidsskillet før og etter kommunesammenslåingen i 1965? Vår artikkelbase, hundrevis av titler, inneholder få stykker fra levde liv etter det året. *De gode gamle dager* kan da ikke bare være et godmodig munnhell? *Ungt og ekspansivt* er friskt, men varder ser man ikke lenger nytten av å bygge. De gamle har ikke gått foran, lyder den nye logikken.

Alt far min kunne gjera, det ille han hev gjort, kan bli de helt unges nye sang om fedrene fra etter 1965.

Fascinerende ting, i en rivende utvikling, med stadig nye modeller, har de siste 50 årene brakt oss. Glødelampe og billedrør, elektrifisering av mekaniske regne- og skrivemaskiner = computer. Datamaskinen nå er vanligst som håndholdt dings, med telefoneringsmulighet.

Tingenes historie

<http://www.makingthefuture.org.uk/>

Historiske kilder ble nedskrevet direkte på mediet (papir). Historiefortellingen i dag blir skrevet på en magisk regnemaskin, på islandsk kalt *tølva* - dvs. den kan telle og trylle på samme tid. Fascinerer, fortryller, skremmer? – Forutsetning: elektrisitet og matematikk.

Vi er velstående. Vi har såvel varmt som kaldt vann hengende inne på veggen. Vi har det lunt innomhus. Vi har gode klær. Vi mangler ikke mat. Vi har overskudd, dyrker mennesket i oss, tøyler dyret i oss.

Et sett av moralske egenskaper, de som gjør deg til den personen du er, som gjør at du blir elsket, likt og respektert, av folk flest – er du født med. Sympatien som du føler for andre er drivkraften i ditt virke i samfunnet. For du gledes når andre gledes. Hvor mangelfullt dette personlighetssettet må bli før du blir hatet av folk flest, ser vi i noen historiske personer.

Den som skal nå toppen, må forlate vardet vei. Et liv på topp er ikke en individrett. Ressursene tas ikke fra omkringliggende herligheter, men må bæres til topps.

Betre byrdu du ber 'kje i bakken / enn mannavit mykje. / Med låkare niste/ du legg 'kje i veg / enn ov-drykkje med øl. (Håvamål)

Bondevett eller dårlig niste? – ta en titt i ryggsekken.

Noe forståelse av drivkraften bak endringene, fra 1965 lokalt, kan man få ved å lese Ayn Rands bøker. Besnærende lesning. Den første kom i 1943 og alle titlene leses ivrig av de som i en ulvetid

vil bevege verden. Det er ikke alene det faktum at noen har vært altfor grådige på andres bekostning. Problemet er at vi har utviklet et system som bygger på entydigheten av at grådighet er bra. Den gangen markedsteorien ble utformet, av folk som moralfilosofen Adam Smith, så man at det å bygge på egeninteressen som drivkraft, var et grunnleggende problem. Forutsetningen om at egeninteressen hadde en moralsk komponent måtte være med, at vi ble drevet av et høyere kall enn bare å karre til oss selv.

Organisert ulvejakt i Karmøy ble midt på 1850-tallet organisert av Avaldsnes heradskommune. Rovdyret er paradoksalt nok blant de beste til å forvalte naturen.

Det skulle ta over hundre år før man igjen skulle oppleve en ulvetid. Mennesket i en økonomisk ulvetid vører lite sine forvaltningsoppgaver.

Denne forutsetningen har gått tapt i den moderne versjonen av markedliberalismen, for i den har man dyrket individet og mistet samfunnet av syne. 'Man sto igjen bare med enkeltmenneskets grådighet som drivkraft, og økonomien som et likevekts- og harmonimaskineri,' skriver den norske økonomiprofessoren Erik Reinert i boka «Spontant kaos. Økonomi i en ulvetid» (2009).

De gamle haugianerne her i distriktet drev næringsutvikling til fellesskapets beste, ikke for å bli rike selv fordi de tjente Gud. De var våre tipp-, olde- og besteforeldre. Deres ånd om et virke for fellesskapet og fellesnytt er forsvunnet.

Det er vi etterkommerne som nå, siden 1965, gjennomsyrrer samfunnet med vår individualistiske ego-kultur.

Adam Smith gav ut to bøker. De utfyller hverandre, men det er så godt som bare den ene som er blitt lest siden utgivelsen, nemlig *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, (på norsk *Nasjonenes velstand*), som kom i 1776. 27 år tidligere kom han med førsteutgaven av sin nærmest uoversettelige tittel *The Theory of Moral Sentiments*. Uoversettelig fordi dagens norske språk ikke ser ut til å ha et ord som dekker begrepet *sentiments*. Sjette utgave ble publisert i 1790, det året Adam Smith døde. Bøkene må leses hånd i hånd. *Nasjonenes velstand* har vært ensidig lest og sitert i snart 250 år. Verdensøkonomiens utvikling har haltet, merkbart også lokalt.

Lokalhistorie etter 1965 er ikke sjarmerende. Sympatien med de siste to generasjonene er ikke stor. Vi synes vel litt synd på dem, og vi konkurrerer med dem. For å vinne. Fri konkurranse i frie markeder, uhemmet av offentlig regulering, har tiltatt, uten følgesvennen 'morske overveielser/egenskaper'...

Redaktørens mange skråblikk på historien her i Frøbladets de siste årene har denne gang festet blikket på en litterær dobbeltkilde til god utvikling, en 250-årig kilde, med utspring i prøvede, gamle tekster. Vondskapens kilde derimot har utspring i nyere litteratur.

Og er det ikke et tankekors at den store framveksten av lokalhistoriske lag og foreninger også skjedde for rundt 50 år siden?

Nord-Karmøy Historielag

Årsmelding 2015

Medlemsmøter/turer:

Årsmøte 25. februar på Hauge skole, Torvastad. I tillegg til vanlige årsmøtesaker holdt Erling Stange et foredrag med tema «Det lukter penger - Produksjon av sildolje og sildemel». Ca 40 deltakere.

Medlemsmøte 15. april på Bø ungdomsskole med tema «Da kapitalsterke bergensere og driftige striler kom til Torvastad - Bø Teglverk 1875-1973». Foredrag v/Evy Vikingstad. Det var også en vandring på teglverkstomta. 52 deltakere.

Medlemstur 6. mai til Arquebus Krigshistoriske museum. 35 deltakere.

Vandretur 9. september på Torvastad, fra Kveitevikjå til Vikingstad, med Evy Vikingstad som guide. Ca 30 deltakere.

Medlemsmøte 14. oktober på Torvastad skole og kultursenter. Foredrag ved Kurt Roar Vilhelmsen fra nettstedet Tidsmaskinen.no. 23 deltakere.

Medlemsmøte på Torvastad ungdomshus 11. november. Foredrag med historiker Ingrid Myrstad med tema «Skipsfartseventyret – ei fotoforteljing». 65 deltakere.

Julemøte 9. desember på Kaféen i Visnes. Foredrag ved Ole Fylkesnes, «Visnes 150 år - på 15 minutter». 51 deltakere.

Komitearbeid/aktiviteter:

Har hatt 5 møter med Kurt Roar Vilhelmsen fra nettstedet www.tidsmaskinen.no – Vi har bidratt med å legge ut bilder og artikler på denne nettsiden. Noen bilder fra eget arkiv, og noe fra medlemmer. Historielagets artikler/ nettside brukes som kilde til artikler på tidsmaskinen.no.

Har skannet bilder lånt fra medlemmer. Har også skannet noe av det som ligger på lagskontoret.

Vi har sendt innspill til Karmøy kommune vedr. Reguleringsplaner, bla. reguleringsplan for Stutøy (Husøy).

Evy har vært på befaring med kommunen, eier og forpakter ved Olavskilden vedr. skilting. Turkomite har utarbeidet ny vandretur fra Kveitevikje til Vikingstad.

Hvis du **verver nye medlemmer**, se notis om **MEDLEMSKAP** i venstre kolonne på side 4.

Vandretur fra Kveitevikjå til Vikingstad 9. september 2015
Foto: Karl W. Jacobsen

Internett:

På vår nettside, www.n-kh.no, har vi nå under temaet «Gard og Bygd» (Gardshistorie i Avaldsnes og Torvastad + Bygdslagshistorie) 575 artikler. 34 nye artikler er skrevet i 2015. Takk til alle som har bidratt.

Vi har egen side på Facebook som en del av profileringen vår. Vi har nå 462 personer som følger oss der.

Vår e-post adresse er post@n-kh.no. Her får vi forespørsler fra fjern og nær om lokalhistorie, slektsforskning etc. Vi er behjelpelige der vi kan. Flere forespørsler er videre-sendt til medlemmer med nødvendig lokalhistorisk kunnskap.

Møter:

Det er avholdt 6 styremøter i 2015, og Åpent lagskontor 8 onsdager.

Representasjon:

Ingen.

FrØ-bladet:

2 nummer ble utgitt i 2015. I tillegg til forskjellige artikler, gir bladet god informasjon om lagets gjøremål, turer etc.

Medlemmer:

Ved utgangen av 2015 hadde laget 87 betalende medlemmer.

Lagskontor:

Vi inngår 5 års leieavtale fra 01.01.16 med Torvastad KFUK/M for eksisterende lagskontor + kontoret ved siden av. Leieavtale er med strøm og internett. Grunnpris 6.000,- + 1000,- pr. medlemsmøte. Vi må selv stå for vask i eget lokale. Vi kan også bruke ungdomshuset til medlemsmøter.

forretning.

Fra Utvik, datert den 17de april 1874

Les bl.a. om hvem som skulle ha ansvar for å sette opp og vedlikeholde gjerder mellom brukene
Et unikt dokument.

(... les mer i *Gard og Bygd*)

Se også om du kjenner igjen folk i en lengre billedartikkel, **Gruppenbilde av HS-karar**, fra mai 1945. Til nå er 20 av 35 personar blitt gjenkjent.

[Nye artikler](#)

i databasen *Gard & Bygd* på www.n-kh.no

Se øverst i menypanelet 'Alle artiklene'

Vi trekker fram:

Skiftegjerdeplan

Udskrift af et mellem gaardene Skeies, Vaages og Nordre-Veldes opsidere paa den ene og gaarden Utviks paa den anden side indgaaet forlig samt en i henhold hertil afholdt

Gå på lenkejakt i nettutgaven, i pdf'en som du leser på skjermen. I blå tekst og i bilder og rammer skjuler det seg veier ut i kilder, bakgrunnsstoff og tilfeldig kunnskap.

Tur & Møte:

Følg med på nettsiden vår under [Agenda](#) og [Tur og møte](#). Eller på åpen [facebook-side](#)

30.03 – Slektforskning, STARHJELP – Vi regner med 2-3 påmeldte som kan få veiledning av John Karsten

13.04: – Møte om Føyenes (Feøys) historie

(11.05) – Båttur til Føyne/Vandretur

Styremøter – 27.01, 10.02, 09.03, 30.03, 27.04.

Åpent lagskontor – 09.03, 27.04

FrØ er signaturen til [lokalhistoriker](#)
Fridtjof Øvrebø, 1871–1927

MEDLEMSKAP:

Informasjon ved betaling i nettbank:

Medlemskontingent: Kr 200,- (av disse er 100,- kontingent til Rogaland Historielag)

Kontonr.: 3361.13.93852

Betalingsfrist: 20. februar 2016

NB! Husk å skrive navnet ditt i "meldingsfeltet" slik at vi vet hvem som har betalt.

www.rogaland-historie.no kontaktes på:
histori@online.no – 51 89 56 36

Styret for 2015: Evy Vikingstad, Inger Moen Einarsen, Rolf-Arne Osnes, John Karsten Vedø, Lillian de Rezende, Arne-Guttorm Hovda – Kjell Ole Pedersen, Henny Drange – Roald Østensjø

[Nettversjonen](#) av FrØ-bladet, A4, kan oppdateres for skrivefeil, meld inn korrektur.

Har [klikkbare lenker](#), også under bilder og tekstrammer – **FORSTØRRE BILDENE** LITT

→ **Bidra du også til stoffutvalget!!**

OM VÅRENS TURER OG MØTER

- STARHJELP til *Innføring i slektsforskning* kl. 19 i rekken av *Åpent lagskontor*. Meld deg på til John Karsten Vedø om du er interessert. Innføringshjelp til ulike kilder på nettet for info om slektninger, bruken av enkelt slektsprogram til registrering av slektninger mm – (922 02 929)
- Møtet om Føyenes (Feøys) historie ved Arne Guttorm Hovda kl. 19.00 – « Kor kom de fra og kor blei dei av? » Arne Guttorm har gjennom mange år samlet stoff om tidligere tiders føybuere i Statsatkivet i Stavanger og fra andre kilder. Han sitter inne med en stor mengde informasjon om historien til Føyne og vil dele noe av dette med oss. Mye om fiske og sildeeventyret, men også om gruvedrift og annen virksomhet. Møt opp på Torvastad Aktivitetshus, Torvastadvegen 293.
- 27.04 – Åpent Lagskontor kl. 19.00, Torvastad Aktivitetshus
- 11.05 (Datoen kan endres!) Båttur til Føyne/Vandretur på Føyne, evt. sammen med Kystlaget KORMT

ÅRSMØTESAKER

1. Årsmelding
2. Regnskap og budsjett
3. Valg...
4. Informasjon om leieavtale med Torvastad KFUK-KFUM
5. Eventuelt

Fra kl. 19.30: Åpent møte (for alle) med foredrag av Ingmar Areklett om presten Lüdemann: I oktober 1906 ble Torvastad forsidestoff i avisene og sokneprest Melancton Lüdemann den mest omtalte prest i Norge. Han hadde gjennomført en konfirmasjon i Torvastad kirke på en **fra Ritualet avvikende Maade**. I bygda skapte det motsetninger, i kirkedepartementet uenighet og for avisene gode overskrifter. Lüdemann var ingen rabulist, men engasjert og uredde når samvittigheten sa i fra. I flere år var Lüdemann formann i Torvastad ungdomsforening (nå Torvastad KFUK-KFUM). Fra 1903 til han flyttet i 1912 arbeidet han ivrig for å bygge lagets foreningshus.

Hvordan endte konfirmasjonsfeiden? Hans engasjement var katalysatoren til endring. I flere år sto Lüdemann på departementets "svarteliste" og fikk ikke nytt embete. Selv om Lüdemann nå er ukjent, er en variant av hans ordning fra Ritualet avvikende med tiden blitt den vanligste ved konfirmasjonene.